

МАРІЯ АНДРІЇВНА ВАЛЬО

(до 55-річчя наукової діяльності)

Марія Андріївна Вальо (народилася в м. Бориславі 1925 р.) належить до тих науковців, які плідно працюють в галузі літературознавства, бібліографії, бібліографознавства і книгознавства. Кандидат філологічних наук з 1962 р., М. Вальо в 1992 р. обрана дійсним членом Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. Широкий спектр її наукових зацікавлень і досліджень визначився умовами праці в структурах АН УРСР (тепер Національна академія наук України). Спершу – в Інституті суспільних наук (тепер Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича), де вона в 1951–1972 рр. працювала у відділі української літератури під керівництвом визначних вчених – академіка М. С. Возняка, а після його смерті – С. В. Щурата. З 1972 р. М. Вальо – співробітниця відділу бібліографії Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. Тут вона набула нової кваліфікації, пов'язаної зі специфікою бібліотечної справи. Володіючи досвідом наукової роботи, сприяла розвитку і піднесенню наукового рівня бібліотечних досліджень.

Цілком зрозуміло, що виконання планових тем передбачало дотримання класових підходів до висвітлення проблем історії і сучасності. Винятком у цьому відношенні не були і планові праці М. Вальо 1950 – початку 1960 років, пов'язані з дослідженням історичних жанрів української драматургії і прози, зокрема перша, запланована ще академіком М. Возняком, тема «Образ Богдана Хмельницького в українській класичній і радянській літературі». З таких же позицій виконувалась і наступна праця – «Життя і творчість Ірини Вільде», яку М. Вальо в 1962 р. захистила як кандидатську дисертацію і видала окремим літературно-критичним нарисом. Власне кажучи, це було перше монографічне дослідження про талановиту українську письменницю, яка з кінця 1940-х років зазнавала гострої критики і переслідування за «антирадянську поведінку», «буржуазний» світогляд і дорадянську творчість.

Окремою сторінкою наукових зацікавлень М. Вальо під час роботи в Інституті були поглиблені студії української і світової драматургії і театру, і, в результаті, – активна діяльність як театрального критика. Невипадково її статті і рецензії на постановки п'єс Шекспіра, Флетчера, Ануїя, Дюррен-

матта, Гоголя і ряду українських драматургів львівськими і гастролуючими у Львові театрами належали до найбільш компетентних і авторитетних. М. Вальо опублікувала також і ряд статей про поетику епічного театру Б. Брехта, закликаючи театральних діячів до постановки його п'єс на українській сцені, використання засобів згаданої поетики в режисурі. У ці роки вона була членом Репертуарної ради при Львівському обласному відділі культури.

М. Вальо була також співавтором двох великих праць, зокрема запланованої до 30-річчя возз'єднання західноукраїнських земель з радянською Україною монографії «Торжество історичної справедливості», яка вийшла друком 1968 р. М. Вальо підготувала розділи «Література кінця XIX – початку XX ст.» (у співавторстві із С. Щуратом) і «Наука кінця XIX – початку XX ст.». В останньому авторка однією з перших у ці роки в контексті розвитку науки в Україні розглянула діяльність Наукового товариства ім. Шевченка у Львові.

З 1968 р. М. Вальо – співавторка очолюваної С. В. Щуратом двотомної колективної праці відділу української літератури «Історія українського літературознавства», яка містила дослідження проблем теорії, критики та історії української літератури від часів Київської Русі до сучасності. Для цієї роботи вона підготувала розділи, які охоплювали період від «Енеїди» І. Котляревського до літературознавчої діяльності М. Драгоманова. В 1972 р. робота над монографією підходила до завершення, однак була припинена в результаті ліквідації відділу як суцільно «націоналістичного».

З роботи було звільнено завідувача відділу С. В. Щурата і ряд співробітників, серед яких – М. Вальо.

Майже тридцять років праці М. Вальо у відділі наукової бібліографії Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, куди її скерували на роботу «на перевиховання», кардинально змінили напрям її наукових досліджень. Тепер серед запланованих для неї робіт провідне місце посідають бібліографічні видання, бібліографознавчі і книгознавчі розвідки, хоч авторка не цурається і літературознавчих. А їхня тематика і проблематика визначалась характером державного ладу – ще радянського до 1990 р. і демократичного в незалежній Україні. Благо вільного і доцільного для розвитку науки

планування тематики і проблематики бібліотечних робіт сьогодні з усією гостротою підкреслює безплідність тоталітарних методів управління бібліотечною справою в час, коли М. Вальо поступила на роботу в цю установу. Планування робіт тодішньою науковою частиною було повністю підпорядковане пропагандистським завданням партійних структур і підлягало їхньому строгому контролю. За включення у бібліографічні покажчики не те що «антирадянських», а й навіть «сумнівних» матеріалів, працівників звільняли з роботи або ж накладали на них адміністративні і партійні стягнення. Нав'язувані теми були обов'язковими для виконання. Перші виконані тут М. Вальо роботи були саме такого характеру. Це, зокрема, бібліографічні покажчики про дружбу народів СРСР, про Антифашистський конгрес у Львові 1936 р., про реакційну суть ідеології і політики українського буржуазного націоналізму, а також – до 80-річчя Я. Галана. Все ж і за цих умов працівникам бібліотеки вдавалось «протягувати» у планування або ж виконувати позапланово праці, які відповідали інтересам науки, і тим самим підтримувати авторитет бібліотеки. У цій тематиці свою нішу зайняли і праці М. Вальо. Зокрема вона уклала кілька бібліографічних персоналій визначних українських вчених – Л. Л. Гумецької, Г. А. Нудьги, С. В. Щурата; зініціювала і взяла участь у складанні і виданні бібліографічного покажчика, присвяченого Д. В. Павличкові; вже у наш час видала бібліографічну персоналію Марії Дем'янівни Деркач з додатком розвідок і спогадів про вчену та вибраних її листів тощо. Іншим аспектом бібліографічних праць М. Вальо стало дослідження національних бібліографій народів СРСР, а також бібліографічних джерел зарубіжних слов'ян під кутом зору відображення в них літературної україніки. У результаті в 1981 р. вийшла друком монографія М. Вальо «Відображення в радянській бібліографії зв'язків української літератури з літературами братніх народів СРСР», яку можна вважати і бібліографією другого ступеня згаданих бібліографій СРСР. У 1983 р. до IX Міжнародного з'їзду славистів у Києві, учасником якого була М. Вальо, крім бібліографічної персоналії української славістки М. Мундяк-Мольнар, вона видала також покажчик «Матеріали до бібліографії бібліографій зв'язків української літератури з літературами зарубіжних слов'ян». Окремий аспект цієї славистичної теми знайшов продовження при складанні бібліографічного покажчика перекладів польської літератури українською

мовою і критичних праць про неї в Україні за 1800–1980 роки. Покажчик увійшов складовою частиною у виданий в 1991 р. четвертий том п'ятитомної праці «Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті», яка виконувалась під егідою керівника відділу слов'янських літератур Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України академіка Г. Д. Вервеса.

Бібліографознавчі дослідження М. Вальо тісно пов'язані з тематикою її бібліографічних праць, а також з вивченням теорії, методики й історії української і світової бібліографії, з дослідженням розвитку наукової діяльності ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. Сюди слід віднести насамперед згадану бібліографознавчу монографію 1981 р., а також цінну, опубліковану в 1999 р., розвідку «Концепції і проблеми слов'янської і славистичної бібліографії», в основі якої був виступ М. Вальо на XVI Міжнародній українознавчій конференції в Іллінойському університеті в Урбана-Шампейн (США). Ця праця є своєрідним узагальненням багаторічних досліджень проблематики славистичної бібліографії України і зарубіжних країн. У багатьох статтях М. Вальо аналізує шлях розвитку наукової роботи в ЛНБ ім. В. Стефаника, а підсумковим у цьому відношенні було висвітлення нею цього напрямку у колективній праці «Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР: Історичний нарис» (1989 р.). Згадані дослідження М. Вальо, численні її рецензії (як внутрішні, так і опубліковані) на бібліографічні видання різних тем і жанрів, ряд її статей про діячів української бібліографії – Ю. Меженка, І. Калиновича, М. Гуменюка, Л. Ільницьку, В. Полека та інших – засвідчують про бібліографознавчу компетентність та ерудицію М. Вальо.

Книгознавчий спектр досліджень М. Вальо також доволі широкий. Йй належать статті з оглядом видань колишньої Академії наук СРСР у фондах ЛНБ ім. В. Стефаника за 250 років, книгознавчої діяльності академіка М. Возняка, книговидавничої діяльності Українського Педагогічного Товариства «Рідна школа» за 1881–1939 рр., феномена української видавничої справи 1905–1932 рр. Якова Оренштайна та ін. Важливим для розгортання книгознавчих досліджень М. Вальо було опублікування нею у 1976 р. цінної краєзнавчої праці Я. Головацького «Подорож по Галицькій та Угорській Русі...» в українському перекладі М. Деркач за чеським першодруком 1841–1842 рр. (український оригінал праці не зберігся). Зацікавившись жанром подорож-

нього нарис, М. Вальо у виданому 1993 р. збірнику «Подорожі в Українські Карпати» збрала кращі зразки цього жанру XIX – початку XX ст., а в ґрунтовній передмові до видання зробила екскурс в подорожню літературу XVIII ст., зокрема у творчість відомого австрійського мандрівника і вченого французького походження, професора Львівського університету 1787–1805 рр. Бальтазара Гакета (Аке). У свою чергу вивчення життєпису цього вченого і його малознаних та цілком невідомих в Україні праць, які збереглися у фондах рідкісної книги ЛНБ ім. В. Стефаника, стало предметом нової книгознавчої праці М. Вальо – збірника «Бальтазар Гакет і Україна» (1997 р.). Тут уперше опубліковані ґрунтовні розвідки про унікальну чотири томну працю вченого з описом його подорожей 1788–1795 рр. у Північні Карпати, та про його подорож 1797 р. на південь України, до Криму і у Запоріжжя. Публікуються перші українські переклади фрагментів цих творів і автобіографія вченого, написана під кінець його життя, яка є цінним першоджерелом відомостей про нього; подається бібліографія праць Б. Гакета і літератури про нього. Збірник видано до відкриття організованої бібліотекою Першої міжнародної конференції «Бальтазар Гакет – дослідник Південно-Східної і Центральної Європи».

Доповіді і повідомлення цієї конференції, а також ряд досліджень, які стосуються вивчення доби, в яку жив і творив Б. Гакет, його зв'язків з Україною, внеску в її науку і культуру, а також доповнена новими матеріалами бібліографічна Гакетіана склали новий Гакетівський збірник, який виходить під назвою конференції. Упорядкований М. Вальо у співавторстві з М. Крілем, він також містить чимало книгознавчої інформації.

З контексту праць М. Вальо книгознавчого характеру не випадають ще три упорядковані нею збірники. Перший з них, що вийшов друком 1990 р. під назвою «Незбагненне серце» і з передмовою упорядника «Забутий світ Ірини Вільде», містить усебічну, а також книгознавчу інформацію про здебільшого маловідомі ранні твори письменниці – оповідання і новели, публіцистику, літературно-мистецьку критику тощо. У збірнику публікується заборонена раніше передмова Ірини Вільде до бібліографічного покажчика про неї «Через місток пам'яті».

У другому збірнику – «Листи Юрія Меженка до львів'ян» – зібрані листи до відомих вчених: М. Возняка, В. Дорошенка, І. Кривецького, І. Кали-

новича, І. Крип'якевича, М. Деркач, Я. Дашкевича, М. Гуменюка, до дирекції Львівського філіалу Бібліотеки АН УРСР та інших. У цих листах подаються книгознавчі характеристики численних літературних творів, літературознавчих та історичних праць, а також книгознавча діяльність згаданих вчених тощо. Збірник вийшов друком у 2001 р.

Третій збірник «Зеновія Франко (1925–1991): Статті. Спогади. Матеріали» (Львів, 2003) присвячений пам'яті визначної української вченої і громадської діячки З. Т. Франко. У ньому зібрані автобіографічні матеріали, неопубліковані і маловідомі праці вченої з питань франкознавства, мовознавства, історії культури. Подано також статті і спогади про неї та список основних наукових праць З. Франко.

Огляд наукової діяльності М. Вальо у бібліотеці буде неповним, якщо бодай не згадати про її роботу як голови бібліотечного Товариства любителів книги та, зокрема керівника організованого нею наукового семінару з питань книгознавства та історії бібліотечної справи. Семінар працював із середини 1970-х до кінця 1980-х років. Його засідання відбувалися зазвичай двічі на рік, збираючи широку аудиторію. Збережені програми засідань семінару засвідчують його тематичну доцільність, яка забезпечувалась участю у ньому, крім працівників бібліотеки, таких вчених, як В. Свенціцька, Ф. Максименко, М. Бутрин, І. Лозинський, Ж. Ковба, В. Ауліх, М. Рожко та інших. Доповіді учасників семінару друкувалися у тематичних збірниках наукових праць бібліотеки.

Редагування і внутрішнє рецензування М. Вальо наукових видань бібліотеки вичерпно представлені в окремих розділах бібліографічного покажчика.

Крім згаданого, М. Вальо є постійним учасником наукових конференцій ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України і наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, а також ряду міжнародних і загальноукраїнських, зокрема Шашкевичівських читань, славістичних колоквиумів, конгресів Міжнародної асоціації українців.

М. А. Вальо зустрічає 55-річчя своєї наукової діяльності сповненою нових творчих задумів та ідей. На її робочому столі завжди складені стоси книжок і паперів, серед яких вона почувається, як серед добрих і вірних друзів. Сподіваємося, що з-під її пера вийде ще не одна книга, яка гідно представить науковий рівень цієї непересічної людини, а також бібліотеки в цілому.

Тетяна КУЛЬЧИЦЬКА